

Bireysel Özgürlükten Rasyonelleşmeye: Georg Simmel ve Paranın Felsefesi*

Şeyma Akın**

Öz

Georg Simmel, modern sosyolojinin kurucuları arasında yer almasına rağmen, kendi yaklaşımlarından etkilenen sosyolojik çalışmaların başlaması nispeten geç dönemlerde gerçekleşmiştir. Genelde, Simmel toplumu anlamaya çalışırken evrensel kanunlar yerine, toplumu daha ziyade mikro düzeyde ele almış ve insanlığın değişimini bir meta analiz düzleminde açıklamak yerine bu değişimi mikro düzeyde analiz etmiştir. Simmel'in *Paranın Felsefesi* adlı eseri de bu yaklaşımına iyi bir örnektir, çünkü burada kendi ifadesiyle "zihinsel dünyamızın dönüşümünü" okumakta ve insanlığın hayatına bir "ödeme aracının" girmesiyle yaşanan toplumsal değişimleri tartışmaktadır. Simmel bir iktisat teorisi ortaya koyma çabasına girmeden mülkiyet, piyasa, sözleşme, girişim ve elbette para gibi konuları tartışmış, Carl Menger gibi isimlerden de etkilenerek değer oluşumunun toplumsal boyutuna değinmiştir. Bu çalışmada Simmel'in toplumsal okumak ve dönüşümü anlamak için parayı kurgulayış biçimine odaklanılmış ve özellikle paranın gelişiminin bireyin özgürlüğü, nesnelleşme, farklılaşma ve rasyonelleşme üzerindeki etkilerinin bugün dahi geçerli olduğu kendisinden sonraki sosyal bilimcilere yol gösterdiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Georg Simmel, *Paranın Felsefesi*, Nesnelleşme, Bireysel Özgürlük, Farklılaşma, Zihinsel/tinsel Değişim.

From Individual Freedom to Rationalization: Georg Simmel and *The Philosophy of Money*

Abstract

Georg Simmel is one of the founders of modern sociology; nevertheless, he was discovered relatively late, and studies based on his approach appeared long after his death. Simmel did not seek universal laws, but based his study on a micro level. Therefore, his analysis could be on a daily objects or concepts. Simmel's "*The Philosophy of Money*" is one example of this, as he explains the "transformation of our mental world" through an object, and explores social changes with the use of money as a "means of payment". Simmel touches on issues such as property, market, contract, enterprise and money without putting forward an economic theory, and discusses social aspects of value formation influenced by names such as Carl Menger. This study elaborates on how Simmel reads the social and understands transformation through money. At the same time, it focuses on how he relates money with social and individual change like individual freedom, objectification, differentiation and rationalization.

Keywords: Georg Simmel, *Philosophy of Money*, Objectification, Individual Freedom, Differentiation, Mental Change, Intellectual Change.

"Muhafazakar Girişimcilerde Zenginleşme ve Zihniyet Dönüşümü: Georg Simmel'in *Paranın Felsefesi* Tezi Çerçevesinde bir Çalışma" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

**Dr. Öğretim Üyesi | Necmettin Erbakan Üniversitesi | sakin@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2000-2287 | DOI: 10.36484/liberal.1454195
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:115, Yaz 2024, ss. 1-19.
Gönderim Tarihi: 17 Mart 2024 | Kabul Tarihi: 23 Temmuz 2024

Giriş: Georg Simmel ve Sosyoloji Yaklaşımı

Georg Simmel, 1858 yılında aslen Yahudi, ancak Katolikliğe geçen varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kendisi daha seküler bir yaşam tarzını tercih etmiştir. Babasının varlıklı olması nedeniyle finansal sorunlar yaşamasa da akademik hayatta ciddi sorunlar ve engellerle karşılaşmıştır. Akademiye başta kabul edilmemiş, daha sonra aldığı kabulde ise kadrolu olmadığından akademik dünyaya etkisi sınırlı kalmıştır. Kadrolu profesör olarak ancak 1914 yılında nispeten bir taşra üniversitesi sayılan Strasbourg Üniversitesinde göreve başlamış ve burada 4 yıl görev yaptıktan sonra vefat etmiştir. Simmel, akademiye sorunlar yaşasa da Avrupa’da bilinen bir isimdi. Berlin’de 1900’lerin başlarından itibaren seminerler vermiş ve derslerine ilginin yoğun olması nedeniyle üniversitenin en büyük amfilerini kullanmıştır. Turner (1999: 148) bu seminerlere katılanlar arasında Lukács gibi öğrencilerin de olduğunu belirtir. Kendisinin Amerika’da tanınması, eserlerinin 20. yüzyılın başlarına Amerikan dergilerinde yayınlanmasıyla başlamıştır. Bunun ardından bazı Amerikalı sosyologlar da Simmel’in sosyolojisiyle ilgilenmiş ve eserlerinde ona yer vermişlerdir.

Geçen yüzyılın ortaları itibariyle Simmel’in tekrar keşfedilen bir sosyolog olmasının çeşitli nedenleri vardır; bunlar arasında en dikkat çekenler, yüzyılın ikinci yarısında yaşanan toplumsal değişim ve akademiye çeşitlenmedir. 20. Yüzyıldaki gelişmelerin ve sosyolojideki çeşitlenmelerin neticesinde daha genellemeci ve mutlak toplumsal yasalar bulmayı amaçlayan girişimler yetersiz kaldığından, Simmel’in ortaya koyduğu sosyolojik yaklaşım yeni bakış açılarının gelişmesine imkân vermiştir. Simmel gibi isimlerin öne çıkmasında, post-modern tartışmaların rolü de büyüktür, zira modernitenin yeniden tartışılmasına ve modernleşme teorilerinin ele alınmasına, dolayısıyla Simmel’in ve yaklaşımının gözden geçirilmesine vesile olmuştur (Frisby, 1986:2). Onun analizlerinde toplum ve birey merkezi bir rol oynamakla birlikte, çağdaşı sosyologlardan farklı olarak meta anlatılardan ziyade hayatın küçük veya parçalı alanlarıyla ilgilendiği görülmektedir (Jung, 2001:53; Demir: 2014:7). Simmel, hayatı anlamak için “küçük” ve sıradan alanlardan hareketle tahliller yapmaktadır, böylece nesnelere dahi toplumsal analiz için bir zemin sağlamaktadır. Bu anlamda Simmel’in odaklandığı meselelerden biri, ilişkilerdir; ona göre “şeyleri” inşa eden bu ilişkilerdir. Örneğin değiş tokuş, toplumsallaşmayı sağlayan en önemli unsurlardandır; değiş-tokuş ile bir ilişki ağı kurulmaktadır ve toplum bu ilişkiler ağının toplamıdır (Bürge, 2003:18-19). Bu bağlamda “para” toplumsal ilişkilerden ve etkileşimlerden ortaya çı-

kan bir olgudur. Aşağıda tartışılacağı gibi Simmel, bu ilişkilere odaklanarak bir toplumsal tahlil ve onun değişimini okumaktadır.

Modernitenin şüphesiz çok sayıda farklı tanımları mevcuttur (detaylar için örneğin bkz. Jauss, 2005). Ancak Simmel'in yaklaşımını anlamak için şu tanıma başvurulabilir: “modernite, modern bir toplum içinde edinilen tecrübenin/yaşamın özel biçimidir. Böylece bir yandan olan bitene karşı içsel bir tepkiyi ifade etmektedir ve aynı zamanda olan biteni özümsemeyi içermektedir. Öte yandan özellikle modern dış dünya sürekli bir değişim ve akış halindedir. Bu durumda bu dış dünyayı anlamak ve analiz etmek ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Frisby, 1986:46). Modern dünyayla gelen bölünmüşlük, parçalanmışlık ve geçici haller iç dünyamıza da yansımaktadır. Para ve para ekonomisinin yaygınlaşmasıyla birlikte parçalanmışlık gibi hallerin arttığını ve bizim gündelik hayatımıza yansıdığını görmekteyiz (Frisby, 1986: 62).

Simmel, değişen dünyayı, yani moderniteyi anlamaya çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken çağdaşları gibi zıtlıklardan hareket etmez veya süreç olumlu veya olumsuz anlamlar yüklemes (Frisby, 1986:13). Odaklandığı nokta daha çok gündelik hayat ve ilişkilerdir, olgular veya nesnelere ise bu ilişkilerin tezahür ettiği alanlardır. Para ve para ekonomisi de kültürün bir unsuru olarak ele alınmıştır, yani sadece ekonomik bir unsur değildir ve birçok boyutuyla anlamak gerekmektedir. Böylece para fenomeninin derinlerine inmek mümkün olacaktır; yani görünenin ötesinde ve iktisadi değiş-tokuşu aşan yönleriyle ele alındığında (Heller, 2001:171) toplumsal değişimle ve moderniteyle ilişki kurmak söz konusu olacaktır. Aşağıda tartışılacağı gibi değişen dünyayı anlamak için para olgusu bir zemin teşkil etmektedir. Para aracılığıyla beşeri ilişkilerin türü, değişimi ve niteliği ortaya konmaktadır; bu çerçevede çok sayıda örneklere başvurulmaktadır. Hatta Simmel, zaman zaman kullandığı örneklerin çokluğu veya “daldan dala atlaması” nedeniyle eleştirilmekte, bunun yanında ele aldığı konuların karmaşık bir hal aldığı söylenmektedir (Frisby, 1986: 60; Helle, 2001:7).

İlgilendiği ve yazdığı konuların bu kadar çeşitli olması ve aynı zamanda istikrarlı bir sistem ortaya koymaması nedeniyle bir Simmel ekolünden bahsetmek oldukça zordur (Cosser,1977). 1900'de yayınlanan *Paranın Felsefesi* onun sosyolojisini anlamak için ilk zikredilecek çalışmalarından biridir; burada paranın toplumsal ve iktisadi gelişimlerde nasıl bir rol oynadığı ve lokomotif görevi gördüğü ortaya konmaktadır (von Flotow ve Schmidt, 2000:1; ayrıca bkz. Frisby: 1986:48-50). Bir bakıma kendi sosyolojisini ortaya koyduğu bu eserde Simmel paranın sosyolojik bir fenomen olduğunu, toplumsal bağların yoğunluğuyla, güvenilirliğiyle ve kolaylığıyla parasal etkileşimle-

rin arttığını ve soyut nitelik kazandığını sosyolojik düzeyde izah etmektedir. Etkileşim (*Wechselwirkung*) Simmel için merkezi bir yer tutmaktadır (Frisby: 1986:54) ve *Paranın Felsefesi*'nde para bir etkileşim örneği olarak ele alınmış ve para örneği üzerinden toplum ve değişim tahlili yapılmıştır. Simmel'e göre "nesnelerin çoğu kendiliğinden değerli değildir, değerli hale gelir; bunun için sürekli ötekiyle etkileşime girmelidir" (2009: 225). Para ise ötekiyle veya yabancıyla ilişki kurmayı mümkün hale getirmektedir. Aynı zamanda para ve toplumsal değişim-ilerleme arasında bir ilişki kurulmuştur; Simmel bunları *funktioneller Fortschritt* ve *substantieller Fortschritt* (işlevsel ve maddesel ilerleme, 2009:441) olarak tanımlamaktadır. "*Substantiell*" ile insan doğa ilişkisinde insanoğlunun sağladığı gelişmeler neticesinde elde edilen ilerleme kastedilir. Böyle bir gelişme önemlidir, çünkü tarımda daha fazla verim sağlanmış ve mülkiyetin dağılımı değişmeden genel anlamda fayda ortaya çıkmıştır. "*Funktionell*" ilerleme ise para ekonomisi ile ilişkili kurumların meydana gelmesidir; buna göre modern toplumun ortaya çıkmasında bu ilerleme, yani kurumların çıkması belirleyici rol oynamaktadır. Bu ilerleme ile nesnelere, parasal karşılık bulmuş ve zaman içinde para tamamıyla değiş tokuş aracı haline gelmiştir. Para, artık bir madde olarak değil işlevi bakımından arzulanan bir şey olmuştur. Simmel bunu, "*Der Mensch als tauschendes und objektives Tier*" (Değiş tokuş yapan ve objektif olan hayvan olarak insan, 2009:441) şeklinde özetlemektedir.

Poggi (1993), Simmel'in modern toplumu üç açıdan ele aldığını ileri sürmüştür. Buna göre modernite, beşerî potansiyellerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmış, para ekonomisinden etkilenip şekillenmiş ve karmaşıklığa doğru bir süreci hızlandırmıştır (Poggi, 1993:165). Turner'a (1999:150) göre Simmel, insanlık tarihinde takastan paraya geçişi tartışırken aslında cemaat-cemiyet ayrımını ele almaktadır. Paranın yaygınlaşmasıyla birlikte beşerî ilişkilerde değişim meydana gelmekte ve daha soyut ve mesafeli ilişkiler kurulmaktadır. Kitabın İngilizce çevirisini yapan Frisby (2011:3), eseri para ekonomisinin toplumsal hayata etkisi açısından ele almakta ve ayrıca toplumsal olanı felsefi bir perspektiften tartışma girişimi şeklinde yorumlamaktadır. Simmel'in diğer eserlerinde ele aldığı konuların çoğu bu kitabında tartışılmaktadır, yine de buradaki tartışmaların daha kapsamlı ve geniş bağlamlara oturtulduğu anlaşılmaktadır (Frisby 2011: 40). Altman da (2011:301) kitabın parayı ele alma biçimini incelediği eserinde, kitabın ilk bölümünde "paranın yaşamdan hareketle" ikinci kısmında ise "yaşamın paradan hareketle" ele alındığını belirtir. Sadece ekonomik bir olgu gibi görünen para, aslında toplumun bütünü ve çeşitli unsurları arasındaki ilişkileri de gözler önüne sermektedir. Von Flotow ve Schmidt ise eserin iki boyutuna vurgu yapmışlardır. Onlara göre Simmel

bu kapsamda iki türlü ilerlemeye odaklanmaktadır. Maddesel ilerleme açısından, gittikçe daha fazla “şey” para ekonomisinin bir parçası haline gelirken; işlevsel ilerlemede para, ekonominin gelişimiyle bağlantılı kurumların ortaya çıkması ve bu süreçte toplumun zihinsel dönüşümünün buna eşlik etmesi söz konusudur (Von Flotow ve Schmidt, 2000: 3-4). Demir (2014:7-8), *Paranın Felsefesi*'nin Simmel'i ve sosyolojisini yansıttığını vurgulamaktadır. *Paranın Felsefesi*, “derinlere iskandil atarak” ilk başta anlamsız görünenin detaylarına inerek para ve toplum ilişkisini katmanlarıyla tahlil etmektedir.

Paranın Felsefesi

Paranın Felsefesi, tam yüzyıl dönümünde – yani 1900'da – yayınlanmıştır. Bazıları bu eseri, Simmel için de bir dönüm noktası olarak değerlendirmektedir. Simmel, toplumsal bir olgu olarak paraya ilk kez bu eseriyle ilgi göstermemiş, aksine daha önce 1890'lardan itibaren bu konuya yönelmiştir. “Modern Kültürde Para”, “Paranın Yaşam Temposu Bakımından Önemi”, “İş Felsefesi” (Jung, 2001:54) gibi yazılar buna işaret etmektedir. Simmel tüm bu konuları Paranın Felsefesinde de tartışmakta, ancak daha kapsamlı bir çalışmayla bir modernleşme ve değişim anlayışı ortaya koymaktadır (Bürge, 2003:24). Örneğin, geçici zaman algısı, mekânın kayganlığı, sebep sonuç ilişkisinde keyfilik (değer oluşumu gibi) ve modernleşmeyi tartışan başka bölümler de bulunmaktadır. Lichtblau'un ifadesiyle (2017:165) Simmel moderniteyi sürekli bir şimdiki zaman veya mevcut hal algısı olarak ortaya koymaktadır (Frisby, 1986:56). Asıl olarak da zihniyet dönüşümü, paranın kültür üzerindeki etkisi, toplumsal tipler –daha doğrusu belirli davranış biçimleri ortaya koyan tipler- gibi konuları ele almıştır.

1890 yılında yayınlanan *Paranın Psikolojisi Üzerine* adlı makalesinde ise (Simmel, 1890) daha sonra yayınlayacak olduğu kitabın ipuçları mevcuttur (Frisby, 2011:1-2). Çalışmasında paranın değişim sürecini ve ortaya çıkan işlevleri ortaya koymuştur; örneğin para resmi-umumi bir kurum olarak tanımlanmış ve değişen toplumla birlikte araç olmaktan çıkıp amaca dönüşmesini izah etmiştir. Burada Simmel, paranın psikolojik boyutunu ele almaktadır ve hem cimriliğin hem de israfın benzer temellere dayandığını ileri sürmektedir; yine kadın için başlık parasının verilmesi veya para karşılığı kadının kendini teslim etmesi gibi konuları paranın psikolojik boyutlarıyla ele almaktadır. Makalenin sonunda para ile tanrı algısı arasındaki benzerliklere de değinmiştir.

Paranın Felsefesi ile içerdiği konular bakımından benzerliği olan bir diğer makale, “Metropol ve Tinsel Hayat”tır. Burada ortak olarak ele aldığı konulardan biri “Blasiertheit” kavramı ile ifade ettiği duyarsızlaşma halidir; bu

duyarsızlaşma hali, hem metropol yaşamıyla (Simmel, 1903:1) hem de paranın yaygın kullanımıyla görülmektedir. Yine, kentsel yaşamın bireyselleşme ve nesnelleşmeyi desteklediğini (Helle, 2001:65), aynı şekilde para aracılığıyla kurulan ilişkilerde bu türden bir süreç yaşandığını vurgulamaktadır. Paranın Felsefesinde kent konusu önem arz etmese de bireyin ve toplumun duyarsızlaşması ve bunun temelinde yatan nedenler tartışılmaktadır.

Paranın Felsefesi, analitik ve sentetik olmak üzere iki bölümden oluşur. İlkinde, paranın beşeri eylemin bir ürünü olduğu ortaya koyulmakta ve paranın görece bir değeri olduğu kabul edilmektedir. Simmel, kitabında parayı, salt iktisadi bir mesele olarak veya iktisat bilimi bağlamında tartışmaz. Parayı hem bir takas aracı olarak görür hem de büyümenin motoru anlamında iktisadi işlevine değinir. Para, değiş tokuş ilişkisini ölçülebilir bir birimle ifade etme kabiliyetine sahiptir. Ancak esas odaklandığı para temelinde bilgi teorisi, ahlak, toplum veya estetik gibi meselelerdir; yani parayı felsefi ve toplumsal konuları tartışmak için kullandığı kısımdır (Blumenberg, 2001:179; Girschik, 2000). Özellikle kitabın ikinci bölümü bunları içermekte ve paranın hayatımıza girmesiyle yaşanan toplumsal tezahürler tartışılmaktadır. Paranın toplumsal inşası, eylemlerimiz üzerinde ve ilişkilerimizdeki belirleyiciliği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte tinsel ve kurumsal gelişmelerin ortaya çıkışı, yani insanın zihinsel tutumunun değişimi ortaya konmaktadır.

Simmel'e göre araştırma alanını "exakt" ve "felsefi" olarak ayırmak gerekir (2009:13-14). Felsefi alan, "exakt" alanın alt sınırlarını belirlemektedir; üst sınırda ise pozitif bilgi ile ortaya koyulan bir dünya tasavvuru (Weltbild) söz konusudur ve bu tasavvur yaşamın bütünlüğü ile ilişkilidir. Simmel, parayı incelerken de hareket noktası burasıdır; yani paranın ön koşulları olarak tinsel gelişim, toplumsal ilişkiler, değerler ortaya çıkması gibi olgulardan ve bunların paraya verdiği anlam ile uygulamadaki etkisinden bahsetmektedir. Kendi ifadesine göre burada amacı, parayı tarihsel bir çerçevede ele almak değil felsefi bir perspektiften incelemektir. Analizinde tarihe referans verilir, ancak bunun amacı para ekonomisinin sürecini ve olgunlaşmasını ortaya koymaktır (Frisby: 1986:41). Para, bir nevi bir varlık veya olgu olarak, yani kavramsal, psikolojik, etik vb. özellikleriyle kurgulanmıştır.

Yine de *Paranın Felsefesi*'nde temel bir argümandan bahsetmek oldukça zordur; her ne kadar para örneği üzerinden bir toplumsal değişim analizi yapılmış olsa da sistematik bir yöntemden bahsetmek mümkün değildir. Eser, daha ziyade çok sayıda "mukayese ve dolambaçlı bilgilerin" bir araya gelmesiyle şekillenmiştir (Poggi, 1993:62). Ancak Harrington ve Kemple, sistematik bir yönteminin olmadığı görüşüne katılmazlar; onlara göre yapmak istediği,

daha ziyade bilim içinde sosyolojiye bir yer kazandırmak ve de değer ve anlamın temellerine inmeye çalışmaktır (2012:21). Her hâlükârda eser, değişimi kapsamlı biçimde ele almış ve gündelik örneklerden soyutlamalar yapmıştır ki böylece toplumsal değişimin analizi için elverişli bir zemin sunmaktadır. Dolayısıyla bu makalede, bu analizin hangi kavramlar üzerinden yapıldığı ve bunların Simmel'in sosyolojisinde ne anlama geldiği –Simmel'in kendi örnekleri üzerinden- ortaya konmuştur. Burada öncelikle paranın toplumsal değişimdeki rolünü anlamak için para ve değer kavramları ele alınacak, ardından toplumsal değişimin göstergeleri olarak bireyselleşme (Simmel'in ifadesiyle "bireysel özgürlük"), nesnelleşme, rasyonelleşme irdelenecek ve modern toplumu açıklaması bakımından tempo ve mesafe kavramlarına değinilecektir.

Değer ve Değiş Tokuş İlişkisi

Değer kavramı, kitapta temel tartışmalardan biridir, çünkü değerın anlamı ve oluşumu doğrudan toplumsal ilişkilerden etkilenmektedir. İktisadi değer de bundan farklı değildir, yine burada da toplumsal ilişkiler ve tutumlar bir rol oynamaktadır. İnsanlar (özne), kendi ihtiyaçları veya arzuları doğrultusunda istediğini elde etmek için bir nevi "sıralama" yapmaktadır, yani o nesneye erişimin kolaylığı veya zorluğuna göre bir "değerlendirme" yapmaktadır. Değerlendirme ise, bir bakıma şeyleri sıraya koymakla alakalıdır (Simmel, sıralama için "Zweckreihen" –amaç sıralaması- kavramını kullanmaktadır. Nesnelere mevcut halini "sein", yani olmak veya "to be" ile, olmasını istediğimiz hali için "sollen", yani olması gereken ile ifade etmektedir, 2009:87). Dolayısıyla bu iki kavram aracılığıyla değer oluşumunu tartışmaktadır, çünkü olması gereken (sollen) aynı zamanda değer anlayışımızı ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla değer, emek veya üretim gibi faktörlerle belirlenmekten ziyade değiş-tokuş kabiliyetine göre oluşmaktadır. Bu bağlamda da Carl Menger gibi iktisatçıların yaklaşımlarına benzerlik göstermektedir (Turner, 1999:150; Frisby, 1986:89).¹ Ona göre "Değer, bir şeye içkin değildir...veya kendi başına bağımsız bir şey değildir. ...değer, insan bilinci dışında/ötesinde var olamaz". Bu nedenle değer, "şeyler ve insan arasındaki ilişkiye" işaret etmektedir ve onu yansıtmaktadır (Infantio, 1998:102-103). Dolayısıyla bir şeyin ekonomik değeri olması için iki şey arasındaki değiş tokuş kabiliyetinin varlığı önemlidir; bu perspektiften bakarak emek de değiş-tokuş edilebilmesi nedeniyle ekonomik bir değer olarak tanımlanabilmektedir (Poggi, 1993:95). Daha önce

1 Simmel ve Menger arasında bir etkileşim olduğuna dair her ikisinden de açık bir ifade olmasa da birbirlerinin çalışmalarından haberdardırlar ve bir takım benzerlik göstermektedirler (Infantio, 1998:106).

de ifade edildiği gibi etkileşim, Simmel'in sosyoloji anlayışında önemli bir yer teşkil etmektedir; söz konusu yaklaşımı bu bağlamda da görülmektedir.

Değerin ortaya çıkışında şartlar, arzu ve zevkler belirleyicidir; böylece nesnelere kullanımına yönelik ilişki (işlev) dışlanmakta ve “değer” kategorisi meydana getirmektedir. Simmel, bu ilişkide “fedakârlık” söz konusu olduğunu, çünkü başkasının da o şeyi arzuladığını ileri sürmektedir. Birinin harekete geçebilmesi, ötekinin vazgeçmesi demektir; böylece değer kazanmak için yine değer kullanılmaktadır (2009:56). Arada yaşanan değer değiş tokuş ise, değerlerin değer değiş tokuşundan ziyade ekonomi içinde değerlerin değer tokuşudur; zira değer daha önceden de vardır (2009:60). Bir nesne sadece benim için değil başkaları için de bir değer ifade etmesi ve değer tokuş edilebilmesi nedeniyle değer nesnelleşmektedir. Simmel burada şöyle bir denklem kurar: nesnellik = öznel için geçerlilik. Değer tokuş sayesinde nesnel bir ölçüm/karşılaştırma yapılmaktadır (2009:62-63); para ise bu denklemde önemli bir rol oynamaktadır. Değer, para ile bireyselden olmaktan çıkıp nesnel olmaktan ve değer tokuşun önünü daha da açmaktadır (2009:143). Poggi'ye göre *objektiver Geist* -yani nesnel tin- ile bu süreç mümkündür ve diğer tinsel “şeyleri” (sanat, bilim, din vs.) ürettiği gibi parayı ve iktisadi eylemi de ortaya çıkarmıştır (1993:112-113). Para, karşılıklı ilişkiyi etkileyen ve sürdürülmesini sağlayan bir faktördür, aynı zamanda nesnelere arasındaki kıyaslamayı mümkün kılmakta ve kolaylaştırmaktadır (Blumenberg, 2012:253). Bu yaklaşımı özellikle iktisadi değer analizi için oldukça önemlidir; zira değer, aşkın bir hal aldığından ötekini de içine almakta ve iktisadi faaliyeti kolaylaştırmaktadır.

Nesnelerin yanı sıra soyut şeylerinde de değer kazanması da ele alınmıştır ve bu bağlamda işgücünün bir değer olarak algılanması süreci tartışılmaktadır. Simmel'e göre işgücünün değer tokuşu mümkün olmasıyla artık değer kategorisi içinde yer almaktadır. Buna göre “değer olarak biçimini, fedakârlık ve kazanç veya fiyat ve değer ilişkisi içinde sağlamaktadır” (2009:91). Özetle bir şeyin iktisadi bir değer taşıması, o şeyin değer tokuşa tabi olabilmesiyle ilişkilidir. Burada bir nesnenin veya bir şeyin kıt olmasının veya arzu edilip olması yeterli değildir; o arzu edilen şeyin değer tokuşunun mümkün olması da gereklidir. Ancak değer tokuşun birtakım zihniyet dönüşümleri gerektirdiğini aristokrat bir tutuma sahip insanların ticareti aşağılık bir iş olarak görmeleri üzerinden açıklamaktadır. Simmel'in ifadesiyle (2009:94): “...bazı ilkel topluluklarda bir şeyin karşılığını ödemek yerine soygun ile almak daha asil kabul edilirdi. ... aristokrat-dik başlı mizaçlar, ticareti küçümserler.” Değer tokuş, karşılıklı ilişki anlamına geldiğinden ve bir bakıma bu ilişkide tarafları eşitlediğinden, bunun toplumlar tarafından kabul edilmesi ve makbul görülmesi bir değişimi/dönüşümü gerektirmiştir. Eski çağlarda aile kurmak için

kadınların kaçırılmasından da bahsedilmektedir. Kaçırılmak yerine değiş tokuş yoluyla yapılan evliliklerin yaygınlaşması da bir zihinsel dönüşümün göstergesidir. Bu sayede topluluklar arasındaki iş birliğinin güçlenmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, bir takım ön koşulların oluşmasıyla evlilik biçimlerinde ve anlayışında değişiklik meydana gelmiştir (2009:98). Evlilik için yapılan böyle bir değiş tokuş, toplum tarafından kabul edilir bir uygulama olması için ise zihniyetin değişmesi gereklidir.

Simmel, değiş tokuş ile etkileşim arasındaki fark ve benzerliklere de dikkat çekmektedir. Değiş tokuş nesneye yöneliktir, etkileşim ise kendi enerjimizle ilgilidir; yine de her ikisinde de bir alışveriş vardır, zira günlük hayattaki değiş tokuş etkileşimin bir parçasıdır. Ancak iktisadi değiş tokuş söz konusu ise kayıp veya kazançtan bahsetmek mümkün iken etkileşimde bu ilişkiyi kurmak zordur; iktisadi bir faaliyette ise her zaman bir şeyden feda etmek gerektirmektedir (2009:64). Yazar, iktisadi anlamda değiş tokuş için “önceki duruma nispetle tatmin duygusu” tanımını kullanmaktadır ve burada değiş tokuş yapılanın sıfırdan oluşturulmadığını, var olanın yer değiştirdiğini ve dolayısıyla değer zinciri içinde konumlandığını belirtmektedir. Arz ve talep ilişkisi için de arzın kıtlık durumuyla ilişkili olduğunu, talebin ise kullanışlılıkla (burada kullanışlılık ile nesnenin arzulanması kastedilmektedir) açıklanabileceğini ileri sürmektedir (2009:81).

Para

Simmel, insan para ilişkisini tartışırken bunu insanlık tarihi bağlamında ele almakta ve mülk ve insan ilişkisinde temelde üç aşamadan bahsetmektedir (2009:519). İlk aşamada, yani “Urzeit” (ilk çağlar) döneminde kişilik, nesnel ilişkilerin önündedir; yani onu kapsamaktadır. İkinci aşama olan Patrimonialzeit’da (patrimonial çağ) tersi geçerlidir; son aşamada, yani para ekonomisi döneminde mülkiyet ve kişilik karşılıklı olarak müstakil hale gelmektedir. Bu anlamda her ikisi de bağımsız ve “özgür” hareket edebilmektedir. Bu süreçte insan ilişkilerinde daha fazla araçlar ortaya çıkmıştır; bu araçlar alet edevat olduğu kadar kurumlar gibi daha soyut şeyleri kapsamaktadır. Simmel bunu paranın bir araç olmasını şöyle izah etmektedir (2009:304):

“Amaç, bir araç düşüncesini yarattıktan sonra, araç, amaç düşüncesini yaratır. Aracın en üst seviyesi olarak tanımladığım alet (Werkzeug), genelde modifiye ama kronik bir biçim alır. Araç, sıradan ve alışılmış şekliyle amacın gerçekleşmesi için var olurken, ... alet doğası, kendi bireysel kullanımı ötesine geçmektedir veya çok sayıda hizmeti sağlaması söz konusudur.”

Böylece para da artık bir araç değil alete dönüşmüştür ve para “biçim (olarak) sürekli yeni içerikler oluşturmaktadır, çünkü bir duruş noktası yoktur,

aksine her şey için bir geçiş/geçittir.” (2009:306). Bu durum zihniyet dönüşümlerini de beraberinde getirmektedir; hatta zengin olan kişinin parayı “hor görme” (2009:320) avantajı söz konusudur, çünkü para, araç olsa da daha fazla güç düşüncesini yaratmaktadır ve para sahibi lehinde bir durum ortaya çıkartmaktadır.

Paranın saf bir ekonomik değer olmaktan ziyade toplumsal bir ürün olarak ortaya konduğu daha önce ifade edilmişti. Etkileşimler aracılığıyla geçerlilik ve yaygınlık kazanması önemli bir aşamayı teşkil etmektedir, ancak etkileşimler sonucunda kişileri aşan yapıların devreye girmesi de söz konusudur. Böylece bu yapılar, etkileşimlerin taşıyıcısı hale gelmektedir ve bireyler arasındaki ilişkileri de düzenlemektedirler. Simmel, burada toplumsal yapılara işaret etmektedir ve onların daha soyut bir nitelik kazandığını öne sürmektedir (hukuk sistemi gibi). Kendi ifadesiyle (2009:237):

“Töz haline gelen toplumsal işlevler kategorisine para da girer. Bireyler arasındaki doğrudan etkileşime işaret eden değiş-tokuşun işlevi, değiş tokuşla kendi başına bir yapı halinde kristalleşmiştir. Emeğin ürünlerinin veya herhangi bir mülkiyetin değiş tokuşu açıkçası beşeri toplumlaşmanın en saf ve en ilkel biçimidir.... Toplum, bütün üyelerinin ilişkilerinin birtakım yapılar oluşturması için zaten var olan bir şey değildir... Toplum, bütün bu özel etkileşimlerin toplamının genel adı veya özetinden başka bir şey değildir.”

Söz konusu ilişkilerin devamlılığı için ise devlet/kamusal güç gibi (2009:254-255) bir takım toplumsal koşulların gerekliliğinden de bahsetmektedir (2009:246):

“Paranın devamlılığının garantisi -ki burada tarafların toplam grupla ilişkisi söz konusudur- kendine özgü bir biçime sahiptir. ... Birey aslında özgürdür, yani ürününü veya mülkünü para sahibine verebilir de vermeyebilir de, ancak toplam (Gesamtheit) ise bu konuda yükümlülük sahibidir.”

Bireysel Özgürlük

Simmel'e göre “özgürlük, aslında boş bir formdur ve içeriklerin artmasıyla etkin, canlı ve değerli” (2009:638) hale gelmektedir. Ne kadar çok şeye erişme ve ulaşma imkânımız varsa, kendimizi o denli özgür hissederiz. Ancak burada, her ne kadar içerik anlamında bir zenginleşme/artma söz konusu olsa da yeni bağımlılıkların ortaya çıktığı da aşıkardır. Yazar'ın yaptığı ayırmadan hareketle izah edecek olursak, bir şeyden özgür kalma (*Freiheit von etwas*) ile bir şeye yönelik özgür olma (*Freiheit zu etwas*) arasında fark vardır (2009:637). Aslında her zaman geçerli olan ikinci durumdur, yani özgürlük olarak algıladığımız bir şeye erişim imkanımızın artmasıyla ortaya çıkar. Parayla birlikte ise bu durum, ilave bir boyut kazanır. Simmel, bunu paranın içsel yönsüzlüğüyle (Direktionslosigkeit) (2009:643) açıklar; zira bir şeye yönelik

özgürlüğümüzü arttırırken aynı zamanda erişim, elde ettiğimiz yeni şeylere kök salmamızı gereksiz kılar ve böylece bağlılık gerçekleşmeyebilir. Dolayısıyla özgürlük çok geniş bir biçim kazanmış olur.

Simmel, bireyselleşme kavramı yerine bireysel özgürlük kavramını tercih etmektedir, çünkü bireyselleşme aslında bağlarımızdan kopmaya, daha doğrusu ilişkilerin bağlayıcılığındaki azalmaya işaret etmektedir. Ancak bireysel özgürlük olarak tanımladığımız olgu, aslında eski bağlardan kopmak ama aynı zamanda yeni bağlar oluşturmak demektir. Özgürlükler elde edilirken, yeni kurduğumuz ilişkilerle bir bakıma yeni sorumluluklar da beraberinde gelmektedir, çünkü bu süreçte “öteki” ile muhatap olmakta ve onunla bir ilişki kurmaktayız. Georg Simmel, bu olguya “gesellschaftlicher Imperativ” (toplumsal imperatif/buyruk) adını vermektedir (2009:430). Özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkinin değişime işaret etmek için Simmel, kölelik ve ücretli işçilik arasındaki farkı tartışmaktadır. Her ne kadar aynı işi yapıyor gibi görünse de kölelik ve ücretli işçilik arasında özgürlükler anlamında ciddi farklılıklar vardır. Kölelikte mülkiyet, sahibine ait olduğundan bireyin özgürlüğünden bahsetmek oldukça zordur; oysa ücretli işçi için zaman sınırlaması olduğundan bireysel özgürlük anlamında özgürlüğü daha fazladır. Bunu daha net ortaya koymak için ara aşamalara işaret edilmektedir. Kölelikten ücretli işçiliğe giden yolda bireyin sorumluluk ve bağlılıkları azalmış değildir, ama karar almada özgürleşmenin yaşandığı görülmektedir. Söz konusu aşamalardan birisi vasallık sistemidir; burada üretilen “şeyden” bir pay vermek olarak örgütlenen düzen sayesinde toprak sahibi, çiftçinin iş yapma sürecine daha duyarsız hale gelmektedir. Verilen ürünün sabit biçimde belirlenmesi ise, daha sonra paraya geçişi kolaylaştıran bir zihniyet dönüşümü olarak açıklamak mümkündür. Paranın kullanımıyla birlikte toprak sahibinin üretime daha da kayıtsız hale geldiği söylenebilmektedir (2009:432-3). Böylece her birinde geçim kaynağı tarımsal faaliyet olmasına rağmen, toplumsal örgütlenme farklılaşmış ve üretimin gerçekleşme biçimi bireyler açısından değişmiştir. Bu da benzer işleri yapsalar dahi süreç içinde bireyin bağımlılığını azaltmıştır, özgürlük hissini arttırmıştır.

Simmel’e göre ilişkilerin sayısının artmasıyla değiş-tokuş ilişkileri değişir. Aynı zamanda değiş-tokuşu sağlayan araç da soyutlaşır. Bunun belki de en açık örneği paradır. Bu bağlamda Simmel, paranın bireysel özgürlükle ilişkisini çeşitli örneklerle açıklamaktadır; bunlardan ikisi çarpıcıdır. İlki “Ius primae noctis”dir; yani evlenecek kızın bedeni toprak sahibine aittir. Ödeme yapılmasıyla bu haktan vazgeçilmiş ve bedensel özgürlük sağlanmıştır. Bir diğer örnek, İngiltere’de bir çiftçinin toprak sahibinden habersiz hayvan satma yasağıdır; bu yasağın amacı, çiftçinin mobil olmasını engellemektir (2009:434-5). Simmel,

toprak mülkiyeti ve tarım iktisadının olduğu yerlerde toplumların daha küçük, mobilitelerinin daha düşük olduğunu, hatta ortak mülkiyete eğilimin arttığını, geniş toplumlarda ise para ticaretinin ve özel mülkiyetin yaygınlaştığını ileri sürmektedir. Böylece ikinci durumun, kişilik üzerinde özgürleştirici bir etkisi vardır, dolayısıyla bireyselleşme artmaktadır (2009:550). Bahsi geçen iki farklı durumu, “insan kalır, şeyler değişir (insan ön planda); şeyler kalır, insan değişir (mülkiyet ön planda)” ifadesiyle izah eder (2009:554). Bu örneklerde de görüldüğü gibi paranın toplumsal hayatta yer bulmasıyla beraber, eski bağlardan bir kopuş söz konusudur. Böylece yeni bir toplumsal düzen ve bireyin daha serbest ve kendi adına karar alması mümkün olur.

Para ekonomisinin genişlemesiyle bireysel özgürlüklerin artması arasında bir ilişki kurulmaktadır. Ticarete paranın devreye girmesiyle subjektif eylemlerin objektif eylemlere dönüşmesi mümkün olmuştur. Bunun için Simmel, borsaların tüccarların kredibiliteleriyle ilgili derecelendirme yapmalarını örnek göstermektedir (2009:449). Bireysel özgürlük ve para ilişkisinde bağımlılığın artmasına rağmen azami bir hareket özgürlüğünün meydana geldiğini ileri sürmektedir. Artık bireyin diğerlerine bağımlılığı artmış olsa da bu bağımlılık bireyin bütünü ile ilgili değil daha ziyade yerine getirdiği işleviyle bağlantılıdır. Dolayısıyla kişilik daha parçalı bir hal almıştır (Simmel, bu hale “Atomisierung der Einzelpersönlichkeit”, kişiliğin atomlara bölünmesi/parçalanması ifadesini kullanmaktadır; 2009:534). Özne, gittikçe daha fazla insanın hizmetine bağımlı hale gelirken ilişki kurduğu “ötekilerin” kişiliklerinden bağımsız bir bağımlılık söz konusudur (2009: 451-453). Bu bağımlılık, modern toplumların eskilere göre ihtiyaçlarının daha fazla olması ve daha fazla ötekinin hizmetine ihtiyaç duymasıyla ilişkilidir. Ona göre “toplumla kurulan bağlar zayıflarken bireysel özgürlükler artmış ve kişi kendi kaderini tayin etmiştir” (positive Bestimmung des Individuums durch negative Vergesellschaftung im Bezug auf individuelle Freiheit, 2009:455). Toplumla olan bağların sayısı artarken, bireyin şahsi olarak bağı olmasında ters bir orantı söz konusudur.

Bağımlılık ve özgürlük birbiriyle tezat ve çelişen iki olgu gibi görünse de, biçim ve içerik bağlamında ele alacak olursak bağımlılığın var olmasına rağmen özgürlüğün mümkün olması, nasıl uygulandığına baktığımızda anlaşılmaktadır. Çalışmak zorunda olsak da yerimizi değiştirme imkanının bulunması, özne açıdan yükün daha hafif hissedilmesine, bir bakıma kendini daha özgür hissetmesine neden olmaktadır (2009: 457-458). Yukarıda da değinildiği gibi birey, modern dünyada kişilik anlamında daha parçalı bir haldedir, yani kurduğumuz ilişkilerin çoğunda bireyin kişiliğinden ziyade benim için yerine getirdiği işlevi söz konusudur. Böylece bireyin kişisel özelliği geri plana itilmekte ve özgürlük daha bilinçli algılanmaktadır. Para, bu ilişkinin

kurulmasında önemli bir araçtır, çünkü insanlar arasında her ne kadar bir ilişki kurulması için araç işlevi görmektedir ve bu ilişki genelde daha kısa süreli ve az bağlayıcı olmaktadır.

Nesnelleşme

Simmel’de özne-nesne ayrımı önemli bir yer teşkil etmektedir, zira bu ayrım kendimizi konumlandırma süreçleriyle ilişkilidir. İnsan da dahil olmak üzere her varlık, doğal haliyle birbirinden ayrı olmayıp bir bütün halindeyken; insan, kendini fark edip kendine “ben” demesiyle birlikte kendini “ötekine” göre konumlandırmakta ve özne-nesne ayrımı ortaya çıkmaktadır (2009:31). Özne, nesnelere aracılığıyla kendini ifade etmektedir; aynı zamanda kendi varlığını, diğer nesnelere koyduğu mesafe ile inşa etmektedir. Özne, böylece, nesnelere düzenlemekte, düzene koymaktadır (2009: 85). Yukarıda bahsedildiği gibi bu süreç, değer oluşumu bağlamında da geçerlidir; ortaya çıkan ve arzuladığımız bir nesne bizim için bir değer ifade etmektedir, daha doğrusu özne ile arzu edilen nesne arasındaki mesafenin varlığı değer oluşumuyla doğrudan alakalıdır (2009: 39-41). Hatta bu değer ilişkisini, bir adım daha ileri götürmekte ve öznenin nesnelere arasından seçim yaparak veya arzuladıkları arasında ayrım ve seçim yaparak nesnenin daha özerk hale geldiğinden bahsetmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi nesnelleşme (Objektivierung), şeylerle aramıza mesafe koymayı ifade etmektedir; mesafe koyma (Distanzierung) ise zamansal bir mesafe (zeitlicher Abstand) olduğu gibi nesnenin nadir bulunması, elde edilmesinin zor olması gibi unsurları da kapsayabilmektedir. Parayla birlikte bu mesafenin arttığını ve yaygınlaştığını söylemek mümkündür; ancak nesnelleşmenin bir anda ve doğrudan parayla bağlantılı olduğunu söylemek güçtür. Simmel, bunun için öncüllerin gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu öncüllerden biri “ideale Gebilde” tabir ettiği düşünsel/ideel yapılardır (2009:442). Hayatımızdaki “şeyler”, bireyi aşan (transindividuell) biçimde nesnelleşmektedir, bunlara örnek olarak kitaplar, sanat, anavatan veya bilgi gibi kavramlar vermektedir. Bu değişim önemlidir, çünkü söz konusu yapılar herkesin erişimine açıktır ve de bir kişinin tüketimiyle eksilmeyen olgulardır. Paranın sürece dahil olması, meseleyi daha da belirginleştirmektedir.

Simmel’in özne ve mülkiyet ilişkisi incelemesinde “Haben” ve “Sein” kavramları merkezi bir rol oynamaktadır (2009:465). Simmel bu kavramları tartışırken, “sein” ile özneyi ve “haben” ile mülkiyeti ya da sahip olmayı kastetmektedir. Sahip olma kavramını bir eylem veya hareket olarak nitelendirilmesinin mümkün olup olmadığını tartışmakta ve sahip olmak sabit bir duruma işaret eder gibi görünse de onu eylem olarak anlamak gerektiğini öne sürmektedir;

zira ona göre, eylem olarak ele alırsak mülkiyeti derinlemesine anlamak mümkün olacaktır. Örneğin, elde ettikten sonra sahip olduklarımıza karşı ilgisiz kalmak mümkündür; böylece mülkiyet dediğimiz şey sabit olmaktan çıkmakta ve istikrarsız (“eher labil als stabil”, 2009:466) bir hal almaktadır. Simmel bu düşüncesini, para ile bir ileri aşamaya götürmekte ve para söz konusu olduğunda nesne ile ilişkinin asgari düzeyde olduğunu belirtmektedir. Para sayesinde elde etme ihtimalimiz olan mülkiyet artık sınırlı değildir, çok sayıda mülkiyet biçimi mümkün hale gelmiştir (2009:474-475). 16.yy’da tüccarların günah olduğu için kendi parasıyla olmasa da başkasının parasıyla faiz aldığını örnek olarak göstermektedir. Simmel’e göre paranın mülkiyeti, diğer mülkiyet biçimlerinden farklıdır, çünkü para bireyden daha az şey talep etmektedir; yani daha fazla özgürlük alanı sağlamaktadır. Ayrıca paranın devreye girmesiyle birlikte mülkiyetin satılma ihtimali artmıştır. “Ürünlerin veya arazinin karşılığı olarak para, birey ve onun mülkiyeti arasında yerini almaktadır” (2009:493-494). Nesnelleşmenin, bireysellekle veya Simmel’in ifadesiyle bireysel özgürlükle ilişkisi vardır. Yukarıda ifade edildiği gibi modern bireyin “şeylere” bağımlı olması azalmıştır, bu da aynı zamanda o şeylere olan mesafemizi de artırmıştır.

Farklılaşma

Farklılaşma (Differenzierung), para ile ilişkilendirilen bir başka husustur. Modernite öncesi insan, bütünüyle toplumun bir parçası olarak düşünülmektedir (Indifferenzzustand). Tarihsel bir perspektiften bakarak, Simmel doğaya yakın olan insanın (Naturmensch) kendini çevresinin bir parçası olarak görmesi nedeniyle modern insandan farklı olduğunu ileri sürmektedir. Tarihsel süreç içinde ve gelişmelerle birlikte insan, kendini “şeyler”den ayırtırmış ve özne-nesne ayrımı meydana gelmiştir ve bu ayırım, gittikçe keskinleşmiştir (Poggi, 1993:200). Paranın mesafeleri açtığını ve eski ilişkilerin yerine yenilerini inşa ettiği ifade edilmişti. Bu ise toplumsal alanda bir bağımsızlık halini ve zamansal düzeyde özgürlüğü beraberinde getirirken farklılaşma da ortaya çıkmaktadır.

Simmel, kişi ve mülkiyet arasındaki farklılaşma (Differenzierung) konularına çokça yer vermektedir. Ona göre (2009: 515-517) mülkiyet, sabit bir şey değil, aksine özneyle ilişkisinde eyleme tabidir; yani irade, duygu, istek veya düşünceler ona aktarılmaktadır. Eski toplumlara, mesela Germenlere baktığımızda, mülkiyet ile kişinin yasalarla birbirlerine bağlandığını görmekteyiz, bu da feodal toplumun doğmasına neden olan olgulardan biri olarak gösterilmektedir. Böylece toprak veya mülk kişiden bağımsız bir şey değil onunla bağlantılı olarak kurgulanmıştır. Benzer biçimde mesleğin miras bırakılması

bu minvalde anlaşılmalıdır, çünkü kişi ile mülkiyeti arasındaki sürekli bağa işaret etmektedir. Ancak toplumsal değişimler, özellikle de iktisadi gelişmeler, bağımlılık anlamında büyük değişikliklerin önünü açmıştır. Yani birey önceden belirlenmişlik halinden uzaklaşmış ve kopmuştur. Bütün bu örnekler, insan ve mülkiyet ilişkisinde ve anlayışında da değişimin meydana geldiğini göstermektedir. Birey sadece kendisi için önceden tayin edilmiş bir ekonomik ilişki biçiminden uzaklaşmamış, aynı zamanda kendisi ile mülkiyeti arasında bir mekânsal uzaklaşma yaşamıştır. Para devreye girdiğinde bu daha da belirginleşmiştir; örneğin hissedar olup şirket yönetimine fiilen dahil olmadan kurumla ilişki kurmak mümkündür. Dolayısıyla, mülk ve sahibi arasındaki bu mesafe nedeniyle her ikisi de kendi bağlamındaki kurallara uymaktadır. Simmel'in ifadesiyle (2009: 519) "bu mesafe nedeniyle para, kendi normlarını oluşturmaktadır, fakat söz konusu normlar sahibini bağlamamaktadır", yani ondan bağımsız hareket etmektedir.

Modern zamanlarda kurulan ilişki biçimi hem zamansal açıdan hem de yerine getirilecek işlevle sınırlıdır. Paranın özelliği (unpersönlich und nachgiebig – gayri şahsi ve uysal) ile ise bu ilişki biçimi pekişmiştir (2009:532). Simmel'in kişi-ilişki bağlamında vurguladığı bir husus, ilişkinin içeriğinin değişmesidir; yani birey kurduğu ilişkilerin işlevi ve bağımsızlığı nedeniyle parçalanmış bir varlık sergilemenin yanı sıra ilişkilerinin içeriği de değişmektedir (2009:535). Örneğin, birden fazla ve birbirinden farklı derneklere üye olmak mümkündür ve her birinin bağlayıcılığı o faaliyet alanıyla sınırlıdır ve bağlayıcıdır. Para nedeniyle ötekinin bireysel özgürlüğüne müdahale etmeden iş yapma veya birlikler kurma imkânı doğmuştur. Simmel'e göre işin bir meta olarak satın alınabilmesi, yeni bir fenomendir ve paranın yaygınlaşmasıyla ilişkilidir, çünkü biri için çalışmak artık kişisel ve öznel olmaktan çıkmıştır (2009:521). Buna verdiği çarpıcı bir örnek satılık aşktır; zira satılık aşk veya "fuhuş parayla ölçülebilir; para aracı olarak işlev görür ve hiçbir bağlılık oluşturmaz ... para, kişilikten koparır ve her tür neticeden muaf tutar" (2009:594). Bu örnekte de anlaşıldığı gibi para gibi bir araç söz konusu olduğunda, nesneyle olan ilişkimiz kısa süreli olabilmekte ve kendi kişiliğimizden bir şey talep etmemektedir. Modern dünya, bu gibi çok sayıda ve farklı ilişki biçimlerini kolaylaştırmakta ve arttırmaktadır.

Rasyonelleşme

Simmel, para ile rasyonelleşme arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir; zira para nedeniyle insan, ölçmek-biçmek durumundadır. Her ne kadar bu bilinçli bir süreç olmasa da günlük hayatın gerekliliği ile ortaya çıkmıştır ve

toplumsal hayatın her alanına nüfuz etmiştir. Artık her şey para ile satın alınabilmekte, her şeyin rakamsal bir karşılığı bulunmakta ve her şey birbiriyle ilişkili hale gelmiş ve mobil haldedir.² Para ile nesne arasındaki ilişki de bir başka ilginç hususa işaret edilmektedir. Buna göre para duygusallığı bir kenara bırakıp uzun vadeli düşünmeyi mümkün kılar, çünkü arzu edilen nesne ile bir mesafe koymamızı, hemen ulaşmasak da daha ileri bir tarihte gerçekleştirmek umuduyla isteklerimizi ertelemenin önünü açmaktadır. İnsanın isteklerini erteleyebilme yeteneği, amaçsal davranışın temelini teşkil etmektedir ve para bu eylem biçimini geliştirmektedir. Aslında değiş-tokuş eyleminin temelinde bir nesnelleşme, verilecek nesneyle kendi arasında bir mesafe koyma vardır. Bu sürece para girdiğinde ise nesnelleşme düzeyi artmakta ve değiş-tokuştan doğan etkileşim iki kişinin arasından çıkıp, yani özel olmaktan çıkıp, daha umum bir hal almaktadır (Blumenberg, 2012:252); zira para sayesinde toplumsal bütüne dahil olunmuştur. Ayrıca uzun vadeli düşünmek, nesnelere niteliksel özelliklerinin niceliksel bir ifade bulmasıyla ve nihayetinde parasal bir ifadeyle desteklenmektedir.

Simmel, para ile rasyonelleşme arasındaki ilişkide para ekonomisinin arkasındaki enerjinin –yani tinsel enerjinin- akıl olduğunu ileri sürmektedir (Verstand) (2009:686). Para, aracı bir işleve sahip olduğuna göre onunla irademiz doğrultusunda birtakım ilişkiler kurmaktayız. Araç olan para ile her şeye erişim mümkün hale gelmektedir. “Para, her şeyi insafsız bir nesnellikle ölçmekte”, dolayısıyla da nesnel ve kişisel “yaşam içeriklerinden” bir ağ oluşturmaktadır (2009:689). Böylece hesaplanabilen rasyonel bağlantılar inşa edilmektedir; bu bağlantılar ve ilişkiler birbirinin eşiti olarak değerlendirilmektedir. Simmel paranın bu özelliğini “Charakterlosigkeit” (gayri şahsılık) şeklinde nitelendirmektedir (2009:691). Paranın bu niteliği, modern insanın zihniyet dünyasını yansıtmaktadır. Paranın kuruşu kuruşuna her şeyi ölçme kabiliyetinden “şeyler” hesaplanabilir olmuştur; yukarıdaki örneklerde de verildiği gibi bu şeyler somut olduğu kadar soyut şeyleri de kapsamaktadır. Hatta bu bağlamda verdiği örnek ilginçtir; demokrasilerin uyguladığı çoğunluk prensibinin geçerli bir argüman olması yenidir (2009: 712). Her şeyin hesaplanabilir hale gelmesi burada da etkilidir, rakamsal bir ifadeyle üstünlük elde etmiştir, hatta bu kararlar kişileri de bağlar hale getirmiştir. Eski German hukuku örneğiyle çoğunluk kararını onaylamayan kişi için bu kararın bağlayıcı olmadığı örneğiyle bu değişime dikkat çekilmiştir.

2 Simmel bu değişimi göstermek için paranın dil üzerindeki etkisiyle ilgili bir örnek vermektedir. Almanca’da günlük dilde para için kullanılan çeşitli kavramlar vardır, bunlardan ikisi *Kohle* ve *Knete*’dir (kömür ve hamur). Simmel, bu ikisini toplumsal sınıflarla ilişkilendirir; böylece kömür, fakiri temsil eder zira yakılan bir şeydir; hamur ise zengini ifade eder çünkü zengin kendi amacı doğrultusunda onu şekillendirme kabiliyetine sahiptir (Deflem, 2003:72).

Rasyonelleşmenin bir göstergesi olarak Simmel simetri kavramını tartışmaktadır (2009:790-791); zira simetri, şeyleri olduğu gibi bırakmayı reddetme ve onlara düzen verme girişimini ifade etmektedir. Böylece akıl, o şeylerle ve durumlarla daha kolay başa çıkmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda insanoğlu, çevresindeki her şeye düzen, yani simetri kazandırmaya çalışmıştır. Kentlerin inşası, evin düzeni, günün planlanması, makinelerin işleyişi gibi birçok unsurda bunu görmek mümkündür. Simmel'e göre bu durum iş dünyası için de geçerlidir, çünkü her alanda bir düzen arayışı ve inşası vardır. Ancak bunun en zirve noktasına, fabrika düzeninde ulaşıldığını söylemektedir (2009:795). Burası bireyi düzene sokan, ne zaman yiyip içeceğini, işine yabancılaşma olsa da işin ne kadarını yapacağı belirlenmiş ve düzene konmuştur. Ancak hayatımıza simetrinin girmesi bir son nokta değildir, sonraki aşamaları ve evreleri de mevcuttur. Hatta bu sonraki evrelerde düzen veya simetri arayışı bozulmaya meyilli olacaktır; bunu ise en bariz bilimsel, sanatsal, siyasi veya ticari faaliyetlerde gördüğümüzü ileri sürmektedir. Dolayısıyla, belirli aşamalardan geçen doğa insanı (Naturmensch), hiçbir simetriye veya ritme uymayan yaşamından vazgeçmekte ve insan, tarihsel süreç içinde kendine ve çevresine düzen vermeye başlamaktadır. Bir sonraki aşamada da ise bu düzeni reddetmeye başlayıp kendini ona bağlı hissetmemektedir. Simmel'e göre paranın hayatımızdaki yeri de buna benzerlik göstermektedir (2009:797). Süreç içinde para, kendi işlevi dışına çıkmakta ve kendi iç düzeneyle çalışmaktadır; bir bakıma otonom hareket etmeye başlamaktadır.

Sonuç

Paranın Felsefesi, yukarıda bahsedildiği gibi Simmel'in sosyolojik yaklaşımını ve tarzını yansıtan önemli eserlerinden biridir. 1900'de yayınladığı bu kitabın öncesinde ve sonrasında çok sayıda yazılar yazmış olsa da bu eseri, ele aldığı birçok konuyu kapsamı bakımından öne çıkmaktadır. Simmel'in sosyolog olarak tanınması, çağdaşlarına göre geç olmuştur. *Paranın Felsefesi* ise karmaşık bir üslubu olması, dağınık biçimde yazılması, her ne kadar odağında para da olsa birçok konuya değinmiş olması ve başka dillere geç çevrilmesi gibi sebeplerden ötürü geç keşfedilmiş bir eserdir. Öte yandan Simmel'in sosyolojik yaklaşımı ve çalışmaları, toplumsal meseleleri farklı bir açıdan ele almaktadır. Örneğin, bir nesne üzerinden toplumsal analiz yapmaktadır; bir nesne üzerinden toplumsal normların inşasını veya kentsel oluşumun ilişkilerimizi ve kültürümüzü etkileme biçimini izah etmektedir.

Simmel, dönemindeki çoğu sosyologların aksine genel geçer teoriler peşinde olmayıp toplumu tersten okumaya çalışmıştır. Dolayısıyla toplumsal

olgular, bizim üzerimizde ve bizi belirleyen olmaktan ziyade etkileşim halinde olduğumuz şeylerdir. Böyle bir etkileşim ile biz de bireyler olarak onlara katkıda bulunmakta ve onları şekillendirmekteyiz. Etkileşim kavramı, burada da temel bir yer edinmiştir. Paranın öncüleri ve paranın kendisinin ortaya çıkması ile etkileşim doğrudan ilişkilendirilmiştir. Yine etkileşim nedeniyle yeni ilişkiler ve ilişki biçimleri doğmakta; dolayısıyla daha geniş toplumsal etkisi olmaktadır. Simmel'in bu toplumsal etkileri ortaya koyduğu başlıca kavramlardan birkaç tanesi burada ele alınmıştır. Bunlar bireysel özgürlük, nesnelleşme, farklılaşma ve rasyonelleşme başlıkları altında çeşitli örneklerle ortaya konmuştur. Böylece Simmel, paranın insanlık tarihindeki yerini sadece tarihsel bir perspektiften ele almadığı, aksine paranın toplumsal bir ilişki biçimi olduğunu ve hatta bu ilişkiler neticesinde değişimin bir aracı olduğunu ortaya koyduğu değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Akın, Ş. (2024). *Georg Simmel: dönemi ve sosyolojisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 6(1), 73-86.
- Altmann, S.P. (2011). Simmel'in Para Felsefesi (çev. Fethi Nas) (makalenin ilk yayın yılı 1903, *The American Journal of Sociology*). Jale Özata Dirlıkyapan (Ed.). *Georg Simmel, Sosyolog, Sanatçı, Düşünür*, içinde (s. 299-319). Ankara: Doğubati.
- Blumenberg, H. (2012). Money or Life: Metaphors of Georg Simmel's Philosophy. *Theory, Culture & Society*, 29(7/8) 249-262.
- Bürgi, M. (2003). *Die Moderne im Verständnis von Georg Simmel*, Zürich, http://socio.ch/sim/on_simmel/t_buergi.pdf
- Coser, L. A. (1977). *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Deflem, M. (2003). The Sociology of the Sociology of Money: Simmel and the Contemporary Battle of the Classics, *Journal of Classical Sociology*, 3, 67-96.
- Demir, G.Y. (2014). Sunum: Çarmihını Sirtında Taşıyan Sosyo-Filozof Georg Simmel, George Simmel, *Paranın Felsefesi* içinde (s. 7-17). İstanbul: İthaki.
- Flotow, P. von; Schmidt, J. (2000). Globalisierung der Geldwirtschaft – 100 Jahre "Philosophie des Geldes", *Forum Wirtschaftsethik* 3/2000; http://www.akademie-rs.de/wirtschaftsethik/heft3_00/bericht2.htm
- Frisby, D. (1986). *Fragments of Modernity, Theories of Modernity in the Work of Simmel, Krauer and Benjamin*, New York: Routledge.
- Frisby, D. (2011). Introduction to the Translation, George Simmel, *The Philosophy of Money* içinde, New York: Routledge.
- Girschik, K. (2000). Geld als Determinante der Moderne in Georg Simmels "Philosophie des Geldes", http://socio.ch/sim/on_simmel/t_girschik.htm.
- Harrington, A. ve Kemple, T. M. (2012). Introduction: Georg Simmel's 'Sociological Metaphysics': Money, Sociality, and Precarious Life, *Theory, Culture & Society* 29(7/8), 7-25.

- Helle, H. J. (2001), *Georg Simmel: Einführung in seine Theorie und Methode*, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag
- Infantino, L. (1998). *Individualism in Modern Thought: From Smith to Hayek*, New York: Routledge.
- Jauss, H. R. (2005), Modernity and Literary Tradition, *Critical Inquiry* , Vol. 31, No.2, s. 329-364.
- Jung, W. (2001). *Georg Simmel – Yaşamı Sosyolojisi Felsefesi*, (Çev. Doğan Özlem). İstanbul: Anahtar.
- Lichtblau, K. (2017). *Zwischen Klassik und Moderne Die Modernität der klassischen deutschen Soziologie*, Wiesbaden: Springer.
- Poggi, G. (1993). *Money and the Modern Mind*, Berkeley: University of California Press.
- Simmel, G. (1890). Zur Psychologie des Geldes, *Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich*, Gustav Schmoller, 13.Jg 1990, içinde (s. 1251-64). Leipzig; <http://socio.ch/sim/verschiedenes/1890/geld.htm>
- Simmel, G. (1903). Die Grosstaedte und das Geistesleben, Die Grosstadt. *Vortraege und Aufsaeetze zur Staedteausstellung*, Th. Petermann Cilt 9: 185-206, <http://socio.ch/sim/verschiedenes/1903/grosstaedte.htm>
- Simmel, G. (2009; 1907 basımının tekrar basımı). *Philosophie des Geldes*, Köln: Anaconda.
- Turner, B. S. (1999). *Classical Sociology*, London: Sage Publications.